

וילך תשפ"ו: הרב הלוי

1819. החכמה גבול ליצה"ר: על שלמה המלך נאמר: "וַיֵּתֶן ה' חָכְמָה לְשָׁלֹמֹה וַיְתֻבֶּנָּה הַרְבֵּה מְאֹד וַרְחֵב לֵב כְּחֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם" (מלכים א' ה, ט). על זה דרשו חז"ל, כשכשם שהחול עושה סייג וגדר לים שלא ישטוף את העולם, כך חכמת שלמה עומדת בפני היצר הרע שלא יחטא (תנחומא חוקת ו). אין הכוונה שהחול יכול לעצור את גלי הים הגבוהים, אלא כך גזרה חכמתו ית' שהחול ישמש כגבול לים, כך גם החכמה לא יכולה לעצור את היצר השונא הגדול, אלא שכן גזר הקב"ה שהחכמה תשמש סייג וגבול ליצר, ואם האדם מצידו עוסק בחכמה כפי יכולתו, אזי הקב"ה עוזרו להינצל מיצה"ר (מליץ יושר מלכים א ה, ט).

512. הגשר בין המח לבין הלב: פרופסור שאל את האדמו"ר הרשב"ב [האדמו"ר החמישי לחב"ד] מהי החסידות? והאדמו"ר השיב לו שעל המוח לתת ללב להבין מה עליו לרצות, ועל הלב להביא בחיים את מה שהמוח מבין. כיצד עושים זאת, הרי המוח והלב שני חלקים עולם נפרדים שים גדול מפריד ביניהם? ענה האדמו"ר: "העבודה היא להקים גשר בין שני חלקי עולם אלה, או לפחות למתוח ביניהם חוטי חשמל וטלפון כדי שהאור שבמוח יגיע ללב (ליקוטי דיבורים בלה"ק א, עמ' 110).

1842. קדימות בסימנים של ראש השנה: האחרונים דנו בענין דיני קדימה בברכות מאכלים אלו, יש אומרים שיש להקדים לברך על תמרים או רימונים שהם מז' המינים ואח"כ לאכול התפוח בדבש (חזו"ע ימים נוראים, עמ' צג), ויש שנהגו להקדים ולברך על התפוח בדבש משום שיש רמזים וטעמים מיוחדים לאכילה זו והוא בגדר 'חביב' לעומת הז' המינים (כה"ח תקפג, ג). ומי שרוצה לצאת ממחלוקת, לא יניח על השולחן מפירות ז' המינים עד אחר שיברכו על התפוח ויכונו גם על התמרים והרימונים שיבואו אח"כ (פס"ת תקפג, ב). אנו נוהגים להקדים פירות שבעת המינים לפירות אחרים (הרב הלוי).

1843. אכילת דברים חמוצים, מרים וחריפים בראש השנה: יש שנמנעים מלאכול דברים חמוצים או מרים והיא תקנה קדומה מזמן הגאונים, בכלל זה פירות וירקות שהם עדיין בוסר ויש בהם מרירות או חמיצות, אבל דברים חריפים כפלפלים אין מניעה מלאכול בימים אלו (פס"ת תקפג, ה) ויש נוהגים שלא לאכול גם מאכלים חריפים רק מאכלים מתוקים (חזו"ע ימים נוראים, עמ' צט). המנהג להימנע מדברים חמוצים וחריפים (הרב הלוי).

1844. שינה בראש השנה: כתב הרמ"א בשם הירושלמי: מי שישן בראש השנה, ישן מזלו (רמ"א או"ח תקפג, ב). כוונת הירושלמי להיות ניעור מעלות השחר ויש ללמד זכות על המקילים עד נץ החמה (פס"ת תקפג, ג). האריז"ל היה אומר שאפשר לישן אחר חצות היום שכבר עברו התקיעות והתפילות, ומי שמתבטל ולא עושה כלום - נחשב כישן (משנ"ב תקפג, ט). המחמירים ביותר לא ישנים בשני הימים מעלות השחר עד צאה"כ. המקילים יותר הקלו על פי האריז"ל לישן אחר חצות היום בפרט למי שרגיל בכך. הר"מ היה ישן בר"ה (משנ"ב תקפג, ט). יש מקילים ביום השני של ראש השנה יותר (פס"ת תקפג, ג), יש שאמרו שכוונת הירושלמי שאין לישן לכתחילה ביום, אך מי שנמשכה השינה מהלילה כבכל יום יש להם על מי לסמוך (הליכות שלמה תשרי א, ד"ה לו), ואם לא יוכל להתרכז בתפילה עדיף שישן מאשר שיתפלל בלא כוונה (הליכות שלמה א, כד). נהוג לסמוך וכך מקובל להמשיך את השינה משינת הלילה, למרות שמומלץ להתפלל ותיקן (הרב הלוי).

1329. תפילה אחרונה של השנה: כתבו הפוסקים להזהר לומר את מנחה בכוונה משום שהיא התפילה האחרונה של השנה (בא"ח ש"ה, נצבים ב). ולכן יזדרז לבוא לבית הכנסת בעוד היום גדול שיש בכח תפילה זו לתקן כל תפילות השנה. תפילה זו היא התפילה הראשונה שהתפלל אדם הראשון בעולם (שופר בציון, מעשה רב), יש שטבלו קודם תפילת מנחה זו בכדי שיהיה בטוהרה גמורה (אגרות דחודותא טו, עמ' קלב).

1377. יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם: הרמב"ם מונה ג' חלקים בעשיית התשובה: א. עזיבת החטא. ב. קבלה לעתיד. ג. חרטה. וצריך שיעיד עליו הקב"ה שלא יחטא עוד (רמב"ם תשובה ב, ב). לכאורה החלק של העדות של הקב"ה שייך לחלק של הקבלה לעתיד [חלק ב], אבל הרמב"ם מנה זאת בחלק של החרטה [חלק ג] ולא עם החלק של קבלה לעתיד, כנראה שהרמב"ם רצה לומר שהחרטה צריכה להיות עמוקה כל כך עד שלא תהיה לבעל תשובה אפשרות טבעית שיחזור לחטא הזה, כדוג' אדם שניזוק מאש ודאי שיזהר עד מאד שלא ישנה ויחזור מקרה זה בלי זהירות, כך בדיוק צריכה להיות החרטה שאפילו הקב"ה יכול להעיד על זה (דעת שרגא - מועדים, עמ' סו).

876. השם לא עוזב את עמו בכל מצב: הסוכה באה ללמד ולהזכיר לנו, כי דווקא בדורות החשוכים שעם ישראל אינו יושב על אדמתו בבטחה, ויש צרות כלכליות בגוף ובנפש, שלא יפול לב האדם בקרבו, אלא ידע שהקב"ה לא יעזבנו עד הביאנו למנוחה. כמו שבמדבר במקום נחשים ועקרבים לא עזב הקב"ה את עמו, והביאם בסופו של דבר לארץ ישראל, שהיא מקום המנוחה והנחלה, כן הקב"ה לא יעזב עמו ישראל, וישמור עליו בגלות מכל צרה וצוקה, עד הביאו לגאולה השלימה (ילקוט אברהם, עמ' מז).

1351. ההוספות בעשיית תפילת העמידה: מתקופת הגאונים הוסיפו לתפילת העמידה ארבעה משפטים, שבהם מבקש המתפלל שגזר דינו של ישראל ייגמר לטוב: זכרנו, מי כמון, וכתוב, בספר חיים. יש מי שכתב שלא להוסיף תוספות אלו מכיוון שאין להוסיף בקשות בג' הברכות הראשונות (בה"ג ברכות פ"ה), ויש מי שכתב שאם לא אמר תוספות אלו צריך לחזור על התפילה משום ששינה ממטבע שטבעו חכמים (תוספות ברכות יב, ב). להלכה, צריך לומר הוספות אלו בתפילת העמידה ואם לא אמר אינו חוזר (שו"ע או"ח תקפג, ה).

1846. הסדרת התפילה לפני התפילה: נאמר בגמ': לעולם יסדיר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל, ומסתבר שהכוונה לברכות של ר"ה ויום הכיפורים ושל כל תפילה הבאה לפרקים (ר"ה לה, א). הכוונה לעיין בתפילה ולקרונה קודם שיתפלל כדי שתהיה התפילה שגורה בפיו בזריזות וכן פסק בשו"ע (או"ח קא, א). יש אומרים שהמתפלל מתוך הסידור אין צריך לסדר התפילה קודם שיתפלל ויש מחמירים בזה אף אם מתפלל מתוך הסידור. בזמנינו המנהג להקל לא לסדר התפילה קודם שיתפלל, וסומכים על כך שמתפללים מתוך הסידור, מכל מקום נכון להחמיר בזה עד כמה שאפשר, בפרט לש"ץ העובר לפני התיבה (הלכה ברורה ק, ד).

1837. חיתוך בשר לחתיכות דקות בשבת: בניגוד לירקות שאין חותכים אותם דק, בשר שאינו נחשב 'גידולי קרקע' אין בו טחינה, לפיכך מותר לחתוך לחתיכות קטנות בשר, אפילו אם אינו עושה זאת סמוך לסעודה (חזו"ע שבת ד, עמ' רסז).

1847. כתיבת ספר תורה כקבלת התורה: אמרו חז"ל שכל הכותב ספר תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני, והקונה ספר תורה מן השוק - כחוטף מצוה מן השוק (מנחות לא, א). הקונה ספר תורה זכה במצווה בלי יגיעה, לעומת הכותב בעצמו או שוכר סופר וטורח בתיקון הקלפים מוכיח בכך שהוא יגע והיה מוכן ללכת למדבר כדי לקבל התורה (נימוקי הלכות ס"ת ב, ב). לדעת הרמב"ם משמע שיש מצוה בעצם כתיבת ספר התורה (רמב"ם ת"מ זא, א), ולדעת החינוך משמע שטעם המצוה לצורך תלמוד תורה (חינוך תריג).

הלכה בהרחבה: מזכר שלא אמר המלך המשפט לאחר יהיו לרצון

בשו"ת שואל ומשיב (א,קסט) הרב מספר על עצמו שבשנת תר"ג בראש חודש שכח לומר בתפילה 'יעלה ויבוא', הרב אמר 'המברך את עמו ישראל בשלום' והנה הש"ץ מגיע לקדושה. כאן הרב התחבט האם לומר 'יהיו לרצון' הראשון ואז יוכל לענות קדושה משום שסיים את התפילה או לא לומר 'יהיו לרצון' ואזי הוא עדיין בתפילה ויענה בהרהור הלב ויחזור לרצה בלבד. הוא החליט לא לומר 'יהיו לרצון' ולענות בהרהור ובלב, והמשמעות היא, שהיה צריך לחזור לרצה בלבד. לימים הרב וואזנר ענה את אותה תשובה ואח"כ סיפר שראה זאת בשו"ת שואל ומשיב. בנוגע למלך המשפט ההמלצה היא כן לומר יהיו לרצון כפי שיבואר בהמשך:

בגמרא בברכות יב נפסק שהחתימה 'המלך המשפט' היא לעיכובא. כך גם פוסקים הי"ף והרמב"ם והשו"ע (תקפב,א). ר' יונה חידש שכל זה דווקא בנוסח של חז"ל שהיה 'האל אוהב צדקה ומשפט', אבל אם אדם מזכיר 'מלך אוהב צדקה ומשפט' הוא אינו צריך לחזור. הרמ"א אימץ את ר' יונה ופסק שאם חתם מלך אוהב צדקה ומשפט אינו צריך לחזור (ק"ח,א). ספר המנוחה של ר' מנוח אומר שההבדל בין מלך אוהב צדקה ומשפט לבין המלך המשפט הוא משמעותי. הוא מביא את המדרש שכאשר הקב"ה אמר 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', המלאכים פתחו וברכו: 'בא"ה אמ"ה מלך אוהב צדקה ומשפט', המשמעות היא, שהקב"ה אוהב שבנ"א עושים צדק. אבל כשאדם אומר 'המלך המשפט', המשמעות היא שהקב"ה עושה צדקה ומשפט בעצמו.

אדם שלא אמר 'המלך המשפט', וסיים את התפילה, הט"ז בסי' קיח, ישועות יעקב סי' תקיב ועוד ממליצים גם לאשכנזים לחזור על התפילה ולהתפלל אותה בתורת נדבה. עתה מי שלא אמר 'המלך המשפט' ולא אמר את 'יהיו לרצון' אמרי פי והש"ץ מגיע לקדושה, או אפילו יותר מזה, אם סיים את התפילה ואמר בא"ה המברך את עמו ישראל בשלום בלי קשר לחזרת הש"ץ, מכיוון שיש מחלוקת אם צריך לחזור, עדיף לומר יהיו לרצון כדי שיוחשב לו שסיים את התפילה ואח"כ יוכל להתנות תנאי של נדבה ולחזור לראש התפילה.

פרשת וילך: אזעקת שווא או אזעקת שב (בתשובה)?

בפרשת השבוע אנחנו קוראים שכנסת ישראל עתידה לחוות מציאות של הסתר פנים, עד שהיא תתעורר להבין מה גורם להסתר פנים זה: "וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים, והסתרתני פני מהם... ואמר ביום ההוא: הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה" (דברים לא,ז).

יש כאן התקדמות. כבר מזהים מי עומד מאחורי הצרות, ואולי כבר מתחילים להבין מה הסיבה לצרות. ב'ספרא' בפרשת התוכחה (פרשת בחוקות) נאמר על הפסוק: "ורדף אותם קול עלה נדף" (ויקרא כו,ל): "אמר רבי יהושע בן קרחה: פעם אחת היינו יושבים בין האילנות, ונשבה הרוח, והטיחו העלים זה בזה. עמדנו ורצנו ואמרנו: אוי לנו! שמא ידביקונו הפרשים. לאחר זמן נפנינו אחורינו וראינו שאין בריה. וישבנו במקומנו ובכינו ואמרנו: אוי לנו! שעלינו נתקיים הפסוק: ורדף אותם קול עלה נדף, ונסו מנוסת חרב - מפני אימה, ונפלו ואין רודף - מבלי כוח".

יש בסיפור זה דבר מוזר מאוד. נתאר לעצמנו תקלה בצופרי האזעקה, שכתוצאה ממנה נשמעות צפירות עולות ויורדות, דבר המכניס את השומעים לחרדה. והנה מתקבל מידע שהייתה זו אזעקת שווא בשל תקלה בצופרים. כמובן מיד היינו נושמים לרווחה ונרגעים, שכן הייתה זו חרדת שווא.

אבל רבי יהושע בן קרחה אינו מגיב כך. הוא נלחץ. על מה ולמה? על שהוא מבין שישנה סיבה ל"תקלה", ומישהו עומד מאחוריה, ולכן הוא עושה מיד חשבון נפש, למה זה קרה. רבי יהושע בן קרחה חיפש ומצא את הרובד הפנימי של אותן צרות.

בגמרא בגיטין (נח ע"א) מסופר על רבי יהושע בן חנניה שהלך לרומי וסיפרו לו שם על עלם חמודות צעיר הכלוא בבית האסורים. רבי יהושע הגיע למקום, לשער בית הסוהר, וקרא את הפסוק: "מי נתן למשיסה יעקב, וישראל לבוזזים?" (ישעיה מב,כד) והתינוק השיבו מעבר לסורגים: "הלא ה', זו חטאנו לו, ולא אבו בדרכיו הלך, ולא שמעו בתורתו". רבי יהושע התפעל כל כך מהנער, עד שהתחייב לפדות אותו בכל מחיר, וכן עשה. ואותו עלם התפרסם לימים כרבי ישמעאל בן אלישע. ולכאורה מה פשר ההתלהבות? יפה מאוד שהנער בקי בתנ"ך וידע להשלים פסוקים, אבל עדיין, מדוע החליט רבי יהושע בגלל זה לפדות את הנער בכל מחיר? ועוד, וכי רבי יהושע עצמו לא הכיר את הסיפא של הפסוק? ברם, רבי יהושע ראה את בתשובתו של הילד את חכמתו. רבי יהושע שאל רק: "מי נתן למשיסה יעקב", בעוד שהנער השיב גם למה הדברים קרו, וזוהי גדולתו! הוא מצא את הסיבה, את הגורם. לכן היה רבי יהושע יכול לומר עליו בוודאות: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל!

